

Kościół we wczesnym średniowieczu

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Spór Ariusza z biskupem Aleksandrem*, [w:] *Cesarstwo rzymskie. Wybór tekstów do ćwiczeń z historii starożytnej*, oprac. L. Owczarek, Kielce 1986, s. 170–171.

Kościół we wczesnym średniowieczu

Ecce Homo, Poncjusz Piłat przedstawia ludowi ubiczowanego Chrystusa.
Źródło: Antonio Ciseri, 1862, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Przyjęcie przez Chlodwiga, władcę Franków, chrztu (według przekazów miało to miejsce w 496 r.) otworzyło barbarzyńcom drogę do wspólnoty z ludnością łacińską. Pod koniec V i w VI w. także Burgundowie i Wizygoci przyjęli chrześcijaństwo w obrządku katolickim. Kościół znalazł się pod protekcją królów i niewątpliwie na tym skorzystał. Istniały jednak i negatywne konsekwencje włączenia barbarzyńców do wspólnoty wiernych.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Przeanalizujesz, jaka była pozycja Kościołów chrześcijańskich w państwach powstałych na gruzach imperium rzymskiego.
- Wymienisz przyczyny rosnącego analfabetyzmu oraz upadku kultury rzymskiej.
- Wytlumaczysz, dlaczego Irlandia była centrum kultury.

Przeczytaj

Kryzys filozoficzno-intelektualny w Kościele

Trzeba zaznaczyć, że ludy barbarzyńskie niewiele zdołały zrozumieć z przesłania Jezusa. Nakaz miłości nieprzyjaciół przegrywał z wojowniczością Germanów, ich pragnieniem ekspansji i kultem zbrojnego zwycięstwa. Sam Chlodwig wykazywał się niepospolitą brutalnością i bez skrupułów mordował własnych krewnych podczas walk o władzę nad Frankami. Barbarzyńcy postrzegali Boga w sposób właściwy dla swych uprzednich wierzeń pogańskich. Podobnie jak miłość nieprzyjaciół, zupełnie nie do przyjęcia był dla nich również ewangeliczny nakaz dobrowolnego ubóstwa. Poganom Bóg kojarzył się z bogactwem. Powodzenie materialne uważano za widoczny dowód Bożej przychylności. Pod rządami Merowingów Kościół stawał się bogaty, choć nie było to zgodne z przesłaniem Ewangelii. Pogańskie treści przetrwały w świadomości Germanów mimo chrześcijańskiej formy kultu.

Chlodwig I (466–511), którego imię oznacza „sławny przez swoje bitwy”, był najślawniejszym spośród merowińskich władców. Król Franków salickich i twórca wielkiego państwa rozciągającego na terenach dzisiejszej Belgii, Francji oraz zachodnich Niemiec. Wskaż elementy, które świadczą o tym, że jest to król chrześcijański.

Źródło: François-Louis Dejuinne, 1837, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Najpoważniejszym przejawem **barbaryzacji**

Kościół stał się zanik chrześcijańskiej kultury intelektualnej, w tym upadek studiów **teologicznych**. Późny antyk zrodził wielkich myślicieli i pisarzy chrześcijańskich, takich jak św. Augustyn z Hippony czy św. Hieronim ze Strydonu. Starali się oni, czerpiąc z dorobku **filozofii** greckiej, wyjaśnić istotę Boga i świata rozumianego jako dzieło Boże. We wczesnym średniowieczu nie miał już jednak kto kontynuować ich rozważań. Zapaść teologii i załamanie rozwoju sztuk i nauk w okresie wędrówek ludów wiązały się ściśle z upadkiem miast rzymskich oraz zanikiem rzymskich szkół publicznych.

Augustyn z Hippony (354–430) – święty Kościoła katolickiego, filozof, teolog, jeden z Ojców Kościoła. Najważniejszym obok „Wyznań” dziełem św. Augustyna jest traktat „O Trójcy Świętej” – polemika z arianizmem, w której tłumaczy on istotę Boga jako bytu jednocześnie jednego i troistego. W „Wyznaniach” natomiast św. Augustyn przedstawia teorię człowieka, nawiązując do swojej autobiografii. Wg niego każdy człowiek nosi w sobie dziedzictwo grzechu pierworodnego, który zmyć mogą tylko pobożne życie i sakramenty kościelne. Jakie elementy na ilustracji wskazują na to, że Augustyn jest świętym?

Źródło: Philippe de Champaigne, między 1645 a 1650, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Grzegorz z Tours (właśc. Jerzy Florentyn z łac. Georgius Florentius) – pierwszy historyk Franków,

W początkach średniowiecza nieliczni kulturalni i bogaci Rzymianie zdobywali jeszcze wykształcenie w domu, lecz później i ten zwyczaj zanikł. W królestwach sukcesyjnych kultura intelektualna przestała być potrzebna do robienia kariery. Historyk Franków i biskup Grzegorz z Tours, który sam odebrał w domu rodzinnym gruntowne wykształcenie, odnotował w swojej kronice, że podjął się trudu pisania o historii, ponieważ nikt w jego czasach, czyli w drugiej połowie VI w., nie potrafił już władać piórem. Była to oczywista przesada, ale dość dobrze oddająca istotę przemiany, która dokonywała się w elicie społeczeństwa Galii i na innych obszarach dawnego cesarstwa zachodniego. Arystokraci rzymscy, którzy jeszcze w V w.

biskup Tours od 573 r. i święty Kościoła katolickiego. Żył na pograniczu rzymskiej i germańskiej Galii. Jego najważniejszym dziełem są „Historie” wydane w 10 księgach, które do dziś stanowią bogate źródło wiedzy o społeczeństwie merowińskim. Grzegorz z Tours tworzył również utwory hagiograficzne, poświęcone m.in. św. Julianowi oraz św. Marcinowi. W jaki sposób rzeźba nawiązuje do spuścizny Grzegorza z Tours?

Źródło: Jastrow, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

uważali wykształcenie i działalność literacką za jeden z wyznaczników wysokiej pozycji społecznej, w czasach Grzegorza swym trybem życia niewiele różnili się od możnych frankijskich. Wraz z zanikiem kultury intelektualnej łacina ulegała **wulgaryzacji**, mieszając się z językami barbarzyńskimi, skutkiem czego z czasem ukształtowały się **języki romańskie**: francuski, hiszpański, włoski, rumuński i inne. Odejście od

klasycznej łaciny odcinało ludzi wczesnego średniowiecza od rzymskich ksiązek, czyli od wiedzy o cywilizacji starożytnej. Trzeba też pamiętać, że upadek znajomości łaciny uniemożliwiał lekturę Pisma Świętego, jako że w łacińskim kręgu Europy niemal przez całe średniowiecze jedyną dopuszczaną przez Kościół wersją Biblii była Wulgata.

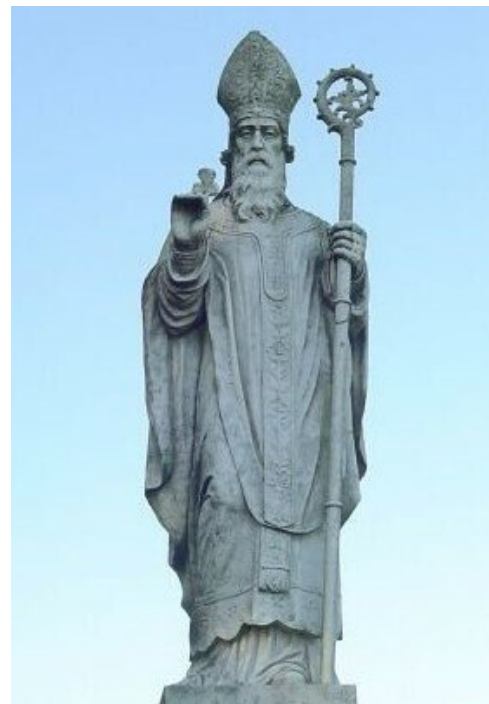
Ciekawostka

Wulgatą, czyli czymś powszechnym (łac. *vulgatus* – pospolity), nazywano przekład Biblii na łacinę, przygotowany przez św. Hieronima w latach 382–406, na zlecenie papieża Damazego I. W średniowiecznym Kościele katolickim była to obowiązująca wersja Pisma Świętego.

Irlandia we wczesnym średniowieczu

Położona na dalekim zachodzie i zamieszkiwana przez plemiona **celtyckie** Irlandia nigdy nie znajdowała się w granicach Imperium Romanum. W V w. przybył tam św. Patryk, Rzymianin z sąsiedniej Brytanii, i dokonał chrystianizacji wyspy.

Charakterystycznym rysem chrześcijaństwa irlandzkiego stały się liczne i prężnie działające klasztory. Celtyccy mnisi i duchowni, aby poznać Pismo Święte i księgi Ojców Kościoła, musieli najpierw nauczyć się łaciny. Poznawali oni zatem język Rzymian w jego starożytnej wersji, nieskażonej barbarzyńskimi naleciałościami. Znajomość klasycznej łaciny umożliwiła im także lekturę dzieł pogańskich pisarzy i filozofów rzymskich. W ten sposób Irlandia stała się

Pomnik św. Patryka na Wzgórzu Tary. Wskaż oznaki władzy biskupiej.

Źródło: Self, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

w tym okresie najaktywniejszym na Zachodzie ośrodkiem odrodzenia studiów nad cywilizacją antyczną.

Trwa wczytywanie danych...

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dv31D5kD9>

Nagranie filmowe dotyczące kościoła we wczesnym średniowieczu.

Chryścianizacja Brytanii

Od VI do X w. mnisi irlandzcy podążali jako misjonarze na wschód, aby chryścianizować inne ludy. Pierwszym obszarem ich działalności stała się Brytania, którą po wycofaniu się legionów rzymskich częściowo podbili germańscy Anglowie, Sasi i Jutowie. Następnie celtyccy zakonnicy wyruszyli na kontynent i zakładali liczne klasztory w Galii, Burgundii i Italii.

Misyjne wysiłki Irlandczyków szły w parze z ewangelizacją organizowaną przez papieżstwo. Przyjęcie chrześcijaństwa przez anglosaskich królów Brytanii na przełomie VI i VII w. było

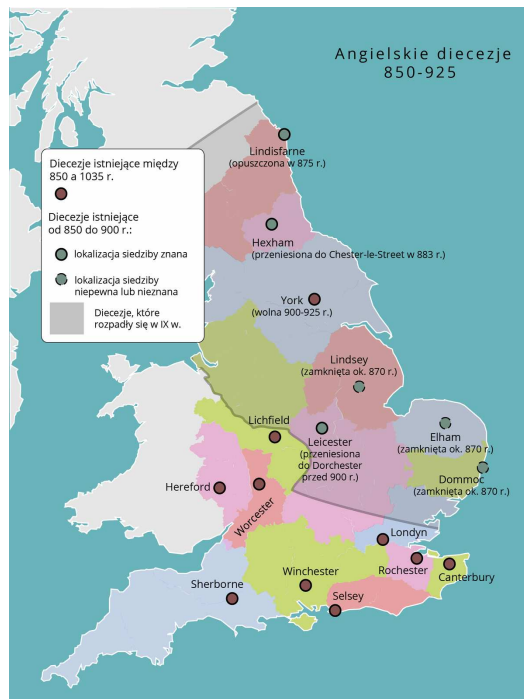
sukcesem zarówno misji zorganizowanej przez papieża Grzegorza Wielkiego, jak i mnichów z Zielonej Wypsy.

Początek Ewangelii wg św. Marka w ewangeliarzu (księdze zawierającej Ewangelię) z iryjskiego klasztoru na wyspie Lindisfarne, położonej niedaleko wschodnich wybrzeży Szkocji. Kodeks ten powstał na przełomie VII i VIII w. i jest jednym z dwóch najwybitniejszych dzieł irlandzkich kopistów i iluminatorów. Zwróć uwagę na bogate zdobnictwo kodeksu. To przykład sztuki wyspiarskiej (hiberno-saskiej), tworzonej na Wyspach Brytyjskich w latach 500-900 n.e.

Źródło: Eadfrith of Lindisfarne , Wikimedia Commons, domena publiczna.

W VII i VIII w. w Brytanii i Europie kontynentalnej zaczęły powstawać nowe ośrodki studiów nad spuścizną antyczną, ożywiły się badania teologiczne, historyczne i filozoficzne. W drugiej połowie VIII w. ten pierwszy renesans, czyli odrodzenie cywilizacji starożytnej, silnie wsparli najpotężniejsi władcy barbarzyńscy – królowie Franków.

Mapa diecezji w Anglii w latach 850–925. W której części wyspy diecezje były najliczniej porozrzucane? Jak myślisz, z czym było to powiązane?

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o. na podstawie Hel-hama, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

barbaryzacja

zdziczenie, upadek cywilizacji

teologia

nauka o Bogu, jego naturze i relacji do świata i ludzi, odrębna dla każdej religii

kodeks

(łac. *codex* – spis, księga) dawniej: pierwotna forma księgi pisanej ręcznie, w postaci szeregu składek ułożonych jedna na drugiej i spojonych ze sobą u grzbietu; zwykle bogato ilustrowana; obecnie: zbiór przepisów prawnych i zasad postępowania

filozofia

nauka zajmująca się rozważaniami na temat istoty bytu, źródeł poznania itp.; też: określony system filozoficzny stworzony przez jakiegoś filozofa lub szkołę filozoficzną

wulgaryzacja

znieskształcanie teorii lub zagadnienia przez ich zbytne spłykanie i upraszczanie

języki romańskie

języki wywodzące się z łaciny ludowej, np. rumuński, włoski, hiszpański, portugalski

Celtowie

(łac. *Celtae*) grupa ludów indoeuropejskich; z pierwotnych siedzib w dorzeczu górnego Renu, Dunaju i Menu rozprzestrzenili się w ciągu I tysiąclecia p.n.e. po całej Europie, opanowując m.in. Wyspy Brytyjskie, w VII w. p.n.e. – Galię (odtąd byli znani jako Galowie)

Słowa kluczowe

św. Patryk, Irlandia, św. Augustyn z Hippony, św. Hieronim ze Strydonu, Wulgata, Europa wczesnego średniowiecza

Bibliografia

Wybór tekstów źródłowych do historii Kościoła, cz. 1, *Starożytność i średniowiecze*, wybór i oprac. L. Wilczyński, Poznań 2007.

A. Paner, J. Iluk, *Na tabliczce, papirusie i pergaminie. Źródła historyczne dla uczniów szkoły średniej. Starożytność, średniowiecze*, Koszalin 1997.

Religie Wschodu i Zachodu. Wybór tekstów, praca zbiorowa pod red. K. Banka, Warszawa 1991.

Europa w średniowieczu. Wybór źródeł do historii powszechnej średniowiecza, G.P. Bąbiak, J. Kaliszuk, pod red. E. Potkowskiego, Pułtusk 1996.

Upadek cesarstwa rzymskiego i początki feudalizmu w Europie i w Bizancjum, oprac. M.H. Serejski, Warszawa 1954.

J. Garbarczyk, K. Pieradzka, *Teksty źródłowe do historii powszechnej wieków średnich*, Kraków 1978.

A. Bober, *Anglia, Szkocja, Irlandia. Teksty źródłowe do historii Kościoła i patrystyki I–X w.*, tłum. A. Bober, Lublin 1991.

Teksty źródłowe do nauki historii w szkole, nr 4, *Wczesne średniowiecze*, oprac. J. Włodarczyk, Warszawa 1960.

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem, a następnie wykonaj polecenia.

Chrzest Chlodwiga (465–511) wg XIV-wiecznego iluminatora (miniatura z *Grandes Chroniques de France*).

Źródło: *Wielka historia świata*, t. 4, *Kształtowanie średniowiecza*, A. Bieniek, K. Kościelniak, M. Salamon, K. Stopka, A. Waśko, Kraków 2005.

Polecenie 2

Przedstaw wzajemne relacje między władcą a Kościołem w państwie Karola Wielkiego.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wymień cechy, jakie powinny charakteryzować benedyktynów.

Tvoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DDaON95G6>

Nagranie filmowe dotyczące kościoła we wczesnym średniowieczu.

Polecenie 2

Wymień przyczyny mocnej pozycji instytucji kościelnych w krajach Europy Zachodniej po upadku cesarstwa zachodniego.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Dlaczego Irlandia stała się, najważniejszym ośrodkiem studiów nad kulturą rzymską, a uczeni pochodzący z Irlandii i terenów dzisiejszej Wielkiej Brytanii stanowili podstawę reformy szkolnej dokonanej przez Karola Wielkiego?

Twoja odpowiedź

Ćwiczenie 1

Wskaż zdania prawdziwe i fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Po upadku cesarstwa zachodniego Rzym stał się głównym ośrodkiem rozwoju doktryny chrześcijańskiej.	☐	☐
We wczesnym średniowieczu panowała rywalizacja między biskupem Rzymu a patriarchą Konstantynopola o przywództwo duchowe w świecie chrześcijańskim.	☐	☐
We wczesnym średniowieczu Kościół podlegał władzy królewskiej.	☐	☐

Przeanalizuj tekst źródłowy oraz mapę, a następnie na podstawie ich treści i własnej wiedzy przedstaw zasięg terytorialny przedstawionej w tekście nauki Ariusza.

Źródło A

“ *Spór Ariusza z biskupem Aleksandrem* ”

Po Piotrze, biskupie Aleksandrii, który poniósł śmierć męczeńską za Dioklecjana, godność biskupią przejął Achilles; następcą zaś Achillasa został w okresie wspomnianego tu pokoju Aleksander. Tren, żyjąc w warunkach większego bezpieczeństwa, bez obawy organizował życie kościelne. I oto zdarzyło się kiedyś, że w obecności podległych mu prezbiterów i reszty duchowieństwa, mając wykład z teologii na temat Trójcy Świętej, z popisową niemal starannością i ambicją przeprowadził dowód jedności Trójcy. Ariusz zaś, pewien prezbiter podległy jego władzy, człowiek dostatecznie biegły w dialektyce, przekonany, że biskup wprowadza naukę Libijczyka Sabeliusza, dał się ponieść ambicji i zajmując stanowisko wprost przeciwne do tezy Libijczyka, w sposób, jak się zdaje, zbyt gwałtowny odpowiedział na to, co mówił biskup. A oto słowa Ariusza: Jeżeli Ojciec zrodził Syna, w takim razie zrodzony ma początek istnienia; z tego zaś jasno wynika, że był kiedyś czas, kiedy nie było Syna. Nieuchronną z kolei konsekwencją tego faktu jest, że Syn ma substancję z niebytu.

Źródło: *Spór Ariusza z biskupem Aleksandrem*, [w:] *Cesarstwo rzymskie. Wybór tekstów do ćwiczeń z historii starożytnej*, oprac. L. Owczarek, Kielce 1986, s. 170–171.

Źródło B

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o. na podstawie *Wielka historia świata*, t. 4, *Kształtowanie średniowiecza*, A. Bieniek, K. Kościelniak, M. Salamon, K. Stopka, A. Waśko, Kraków 2005 s. 38, licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoja odpowiedź

Dla nauczyciela

Autor: Stanisław Mrozowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Kościół we wczesnym średniowieczu

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

VI. Europa wczesnego średniowiecza. Uczeń:

3) opisuje proces tworzenia się państw w Europie, z uwzględnieniem ich chrystianizacji.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- analizuje pozycję kościołów chrześcijańskich w państwach powstałych na gruzach imperium rzymskiego;
- opisuje chrystianizację Irlandii i Brytanii;
- analizuje teksty źródłowe dotyczące Kościoła w wczesnym średniowieczu.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

Nauczyciel poleca uczniom, aby przypomnieli sobie proces rozwoju chrześcijaństwa i rozszerzania wpływów na terenach imperium rzymskiego.

Faza wstępna:

1. Prowadzący lekcję określa cel zajęć i informuje uczniów o ich planowanym przebiegu. Przedstawia kryteria sukcesu oraz wyświetla na tablicy temat lekcji.
2. Nauczyciel poleca, aby jedna osoba (wskazana lub ochotnik) krótko omówiła rozwój chrześcijaństwa na terenach imperium rzymskiego. W razie potrzeby dopowiada istotne informacje.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel przedstawia proces rozwoju chrześcijaństwa i kościołów chrześcijańskich na terenach dawnego imperium (a w ówczesnym czasie – królestw barbarzyńskich). Omawia barbaryzację Kościoła z jednej strony, z drugiej zaś postępującą chrystianizację ziem europejskich i rozwój klasztorów na Wyspach Brytyjskich, skąd chrześcijaństwo promieniowało na dalsze regiony.
2. Praca z pierwszym multimedium („Schemat interaktywny”). Nauczyciel zapowiada, że uczniowie będą pracowali nad tekstami źródłowymi dotyczącymi Kościoła wczesnośredniowiecznego. W tym celu dzieli uczniów na czteroosobowe grupy i losuje wśród nich trzy zakresy tematyczne:
 - zagadnienie 1: średniowieczni mnisi (teksty 1–3: św. Benedykt z Nursji o różnych rodzajach mnichów; reguła benedyktynów; Kasjodor o benedyktyńskiej pracy);
 - zagadnienie 2: kult świętych i ich nauki (teksty 5–7: cuda św. Bonifacego; opisy kultu świętych; żegluga św. Brendana);

- zagadnienie 3: Kościół w państwie Franków (testy 8–10: kapitularz Karola Wielkiego; list Karola do opata Fuldy; potwierdzenie nadania przywilejów dla papieża).

Po ustalonym wcześniej czasie wyznaczeni przedstawiciele każdej z grup prezentują podsumowania, pozostali uczniowie przygotowują swoje notatki.

3. Praca z drugim multimedium („Film”). Uczniowie zapoznają się z nagraniem i wynotowują najważniejsze informacje. W parach wykonują ćwiczenia 1 i 2, sprawdzając swoje odpowiedzi z inną parą.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji „Kościół we wczesnym średniowieczu” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego uczniowie się nauczyli? Na koniec poleca chętnemu uczniowi podsumowanie i – jeśli to potrzebne – uzupełnia informacje.
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów.

Praca domowa:

Wykonaj polecenia 1 i 2 dołączone do schematu interaktywnego.

Materiały pomocnicze:

Wybór tekstów źródłowych do historii Kościoła, cz. 1, Starożytność i średniowiecze, wybór i oprac. L. Wilczyński, Poznań 2007.

A. Paner, J. Iluk, *Na tabliczce, papirusie i pergaminie. Źródła historyczne dla uczniów szkoły średniej. Starożytność, średniowiecze*, Koszalin 1997.

Religie Wschodu i Zachodu. Wybór tekstów, praca zbiorowa pod red. K. Banka, Warszawa 1991.

Europa w średniowieczu. Wybór źródeł do historii powszechnej średniowiecza, oprac. G.P. Bąbiak, J. Kaliszuk, pod red. E. Potkowskiego, Pułtusk 1996.

Upadek cesarstwa rzymskiego i początki feudalizmu w Europie i w Bizancjum, oprac. M.H. Serejski, Warszawa 1954.

J. Garbarczyk, K. Pieradzka, *Teksty źródłowe do historii powszechnej wieków średnich*, Kraków 1978.

A. Bober, *Anglia, Szkocja, Irlandia. Teksty źródłowe do historii Kościoła i patrystyki I–X w.*, tłum. A. Bober, Lublin 1991.

Teksty źródłowe do nauki historii w szkole, nr 4, Wczesne średniowiecze, oprac. J. Włodarczyk, Warszawa 1960.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z tekstami źródłowymi zawartymi w schemacie oraz obejrzeć film – zdobyta dzięki temu wiedza przyda się podczas fazy realizacyjnej.